bilig
BAHAR 2026/SAYI 117
163-179

Araştırma Makalesi / Research Article

Bir Nazire Meselesi: Şeyhî ve Nesîmî'nin "Yok" Redifli Gazellerinin Zemin Şiiri*

Songül Karaca**

Öz

Klasik Türk edebiyatında bir şairin etki gücünün göstergelerinden biri nazirelerdir. Bir şairin kaç zemin şiiri olduğu ya da kaç şair tarafından tanzir edildiği o şairin edebî etkisini ortaya koyar. Söz konusu edebî etkile(n)me bir nazire unsuru olan kafiye ve redif benzerliği ile tespit ve takip edilebilir. Şimdiye kadarki çalışmalarda Nesimî ve Şeyhî'nin "yok" redifli şiirleri üzerinden böyle bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışmada ise, "yok" redifli şiirlerin zemin şiirinin hangisi olduğu konusu, Nesimî ve Şeyhî ile aynı zaman diliminde yaşayan Ahmedî'nin de aynı redifle yazılmış şiiri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bunun için 14 ve 15. yüzyıl şairlerinin divanları taranarak "yok" redifli şiirler derlenmiş, nazire unsurlarının yanı sıra tarihsel ve sosyal veriler de değerlendirilerek zemin şiir olabilme nitelikleri bakımından irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Nazire, redif, zemin şiir, Ahmedî, Nesimî, Şeyhî.

* Geliş Tarihi: 20 Ekim 2024 – Kabul Tarihi: 18 Nisan 2025
Atıf: Karaca, Songül. "Bir Nazire Meselesi: Şeyhî ve Nesîmî'nin 'Yok' Redifli Gazellerinin Zemin Şiiri." *bilig*, no. 117, 2026, ss. 163-179, https://doi.org/10.12995/bilig.8419.

** Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Rize/Türkiye, ORCID: 0000-0002-9117-0675, songul.karaca@erdogan.edu.tr

A Nazire Issue: The Groundwork Poem of Şeyhî and Nesîmî's Gazels with the "Yok" Rhyme*

Songül Karaca**

Abstract

In Classical Turkish literature, one of the indicators of a poet's influence is the nazires. The number of zemin (primary) poems a poet has indicates and how many poets have adapted a poet's works reveals his literary influence. The literary influence can be detected and followed through the similarity of rhyme and repeated rhyme, elements of a nazire. In the studies so far, such an evaluation has been made on the poems of Nesimi and Şeyhi with the rhyme "yok". In this study, the issue of which is the ground poem of the poems with the rhyme "yok" was evaluated by taking into account the poem written with the same rhyme by Ahmedi, who lived in the same period as Nesimi and Şeyhi. For this purpose, the divans of the 14th and 15th century poets were searched and poems with the rhyme "yok" were compiled. In addition to the nazire elements of the poems, historical and social data were also evaluated and their qualities of being a groundwork poem were examined.

Keywords

Nazire, rhyme, groundwork poem, Ahmedî, Nesimî, Şeyhî.

* Date of Arrival: 20 October 2024 – Date of Acceptance: 18 April 2025
Citation: Karaca, Songül. "Bir Nazire Meselesi: Şeyhî ve Nesîmî'nin 'Yok' Redifli Gazellerinin Zemin Şiiri." *bilig*, no. 117, 2026, pp. 163-179, https://doi.org/10.12995/bilig.8419.

** Asst. Prof. Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature – Rize/Türkiye, ORCID: 0000-0002-9117-0675, songul.karaca@erdogan.edu.tr

Giriş

Sözlükte "karşılık olarak, benzetilerek yapılan davranış, söz" şeklinde açıklanan nazire sözcüğünün terim anlamı "Bir şairin şiirine başka bir şairce aynı ölçü uyak ve redifte yazılan benzeri"dir (Dilçin 269). Kendisine nazire yazılan şiire zemin şiir denir (Köksal, "Berlin Devlet Kütüphanesi'nde" 50). Şairler, çeşitli sebeplerden ötürü bir şiiri tanzir eder. Bunların başında zemin şiiri geçme arzusu yer alır. Bununla birlikte meydan okumak, üstatların yolundan gitmek, bir dostluk nişanesi sunmak veya genç şairleri teşvik etmek için de nazire yazılmıştır (Köksal, *Sana Benzer* 97-106). Klasik Türk edebiyatında çok fazla nazire yazıldığı görülmektedir. Öyle ki henüz 15. yüzyılın ilk yarısında bir nazire mecmuası dahi tertip edilmiştir. Ömer bin Mezid tarafından 1437 yılında derlenen *Mecmû'atü'n-Nezâir* nazire geleneği için oldukça önemlidir. Kimin zemin şiirine kimlerin nazire yazdığının gösterildiği *Mecmû'atü'n-Nezâir*, kendi dönemindeki edebî zevki yansıtmanın yanı sıra divanlarına ya da bütün şiirlerine ulaşamadığımız şairler hakkında da bilgi vermektedir. Ömer bin Mezid'in eserinden başka Eğridirli Hacı Kemal'in *Câmiü'n-Nezâir*'i, Edirneli Nazmi'nin *Mecmau'n-Nezâir*'i gibi başka nazire mecmuaları olsa da bu mecmualar, bütün bir nazire geleneğini kayıt altına alamamıştır. Dolayısıyla bazı şiirlerin zemin şiirinin hangi şaire ait olduğuna dair sorular cevap beklemektedir. Nesimî ve Şeyhî'ye ait "yok" redifli gazellerin zemin şiirinin hangi şaire ait olduğu sorusu da bunlardan biridir.

Ömer bin Mezid, *Mecmû'atü'n-Nezâir*'de Nesimî'nin 5 şiirine nazire yazan pek çok şaire yer vermektedir. Ömer bin Mezid'in verdiği bu beş zemin şiir; "+[aş]lar", "olmasun", "+[âne]yi", "+[âr]dan" ve "+[âr]um hoş mıdur" redifli gazellerdir (Canpolat 171, 194, 207, 220, 244-45). Ömer bin Mezid'in aktardığı bu 5 gazelin dışında Nesimî'nin meşhur "+sı yok" redifli gazelleri, bir nazire zinciri oluşturmuş şiirlerdendir. Nesimî'nin *Divan*'ında "+sı yok" redifli iki gazel vardır (Ayan 223-25). Bunlardan biri "Gerçek hadîs imiş bu hûbuñ vefâsı yoh" mısrasıyla, diğeri de "Hansı göñül içinde ki 'ışkuñ hevâsı yoh" mısrasıyla başlamaktadır. Bu iki gazelden "Gerçek hadîs imiş bu hûbuñ vefâsı yoh" mısrasıyla başlayanın, Şeyhî'nin aynı redifli gazeliyle birbirine nazire olabileceğine dair bir görüş bulunmaktadır (Gümüş 250). Nesimî'nin "Hansı göñül içinde ki 'ışkuñ hevâsı yoh" mısrasıyla başlayan diğer gazeli ile Şeyhî'nin "+sı yok" redifli gazeli hakkında da Fettah Kuzu

tarafından bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, "+sı yok" redifli gazellerin Nesimî ve Şeyhî'ye ait iki ayrı gazel mi yoksa iki müellife de mal edilmiş tek bir gazel mi olduğu sorusu etrafında şekillenmektedir (Kuzu 1063-71). Bu noktada ortaya şöyle bir soru(n) çıkmaktadır: Aynı dönem şairlerinden olup nazire mecmualarında Nesimî ve Şeyhî'den önde görünen Ahmedî'nin de "+sı yok" redifli bir şiiri olduğuna göre "+sı yok" redifli şiirlerin zemin şiiri kime aittir? Bu çalışmada bu sorunun cevaplanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle çalışmanın kapsamı Ahmedî, Nesimî ve Şeyhî'den daha geniş bir alana yayılacak ve 14 ile 15. yüzyılda yazılmış "yok" redifli gazeller tespit edilecektir. Ardından vezin, kafiye ve redif gibi unsurların incelenmesiyle "yok" redifli gazellerin nazire zinciri genel hatlarıyla ortaya çıkarılmış olacaktır. Bu yüzyıllarda yaşamış şairlerin hayatları hakkında net bilgilerin olmayışı, hangi şiirin hangi şiire nazire olduğunun net bir şekilde tespit edilebilmesine bir engel teşkil ediyorsa da Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'i ve şairlerin kendi dönemlerinde nasıl karşılandığı, ne kadar itibar gördüğü gibi hususlar bu konunun aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Böylece "yok" redifli şiirlerin 15. yüzyılda oluşturduğu nazire zincirine hangi muhitlerde kimlerin katıldığı hakkında yorumlarda bulunulacaktır.

Nazire Unsurları Bakımından "Yok" Redifli Şiirler

Bir şiirin nazire olabilmesi için aranan üç temel unsur; vezin, kafiye/redif ve edadır. Buna göre nazirenin, nazire yazılan şiirle aynı vezin ve aynı kafiye/redifle yazılmasının yanı sıra aynı eda, anlam ve hayal benzerliğini taşıyor olması gerekmektedir (Köksal, *Sana Benzer* 31). Fakat bunlardan birinin olmadığı ya da sadece birinin olduğu örneklere nazire dendiğine de rastlanmaktadır (Köksal, *Sana Benzer* 31-47). Bununla birlikte nazireler hakkında özellikle 16. yüzyıldan sonra yapılan tanımlamalarda eda, mana ve muhtevanın; vezin ve kafiye/redif kadar önemli olduğu vurgulanmıştır (Köksal, *Sana Benzer* 38-39). Dolayısıyla çalışmanın konusunu teşkil eden "yok" redifli şiirlerin hangilerinin birbirine nazire olduğunu anlayabilmek için "yok" redifinin yanı sıra vezin ve anlam hususunu da incelemek gerekmektedir. Şu hâlde çalışmada sırasıyla "yok" redifli şiirler kafiye ve redif unsurlarına göre bir ayrıma tabi tutulacak, aynı kafiye ve redifle yazılan şiirler vezin bakımından da incelenecek ve son olarak benzer özellikler taşıyan şiirler üslup ve mana bakımından değerlendirilecektir.

Klasik Türk edebiyatında 14. ve 15. yüzyılda yazılmış "yok" redifli şiirleri derlemek üzere öncelikle, kitap veya tez olarak neşredilen 14. ve 15. yüzyıl divanlarının hepsi taranmış ve 20 şairin "yok" redifli şiir yazdığı tespit edilmiştir. Bilinen ilk örnek Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet*'inde bulunduğu için 14 ve 15. yüzyıl şairi olmasa da değerlendirmeye dâhil edilmiştir. Yapılan taramalar sonucu hangi şairin "yok" redifli kaç şiir yazdığı kronolojik olarak şöyledir:

Ahmed Yesevî (ö. 1166) 2 şiir, Kadı Burhaneddin (ö. 1398) 8 şiir, Nesimî (ö. 1404) 2 şiir, Ahmedî (ö. 1412) 1 şiir, Şeyhî (ö. 1427'den sonra) 1 şiir, Leâlî (ö. 1451-1481) 3 şiir, Kâsımî (ö. 1464'ten sonra) 1 şiir, Kişverî (ö. 1478-1490) 2 şiir, Hakiki (ö. 1488) 3 şiir, Ahmed Paşa (ö. 1497) 4 şiir, Cem Sultan (ö. 1495) 1 şiir, Serâyî (ö. 1498'den sonra) 2 şiir, Nevâyî (ö. 1501) 2 şiir, Hamdullah Hamdi (ö. 1503) 1 şiir, Hüseyin Baykara (ö. 1506) 2 şiir, Şeyban Han (ö. 1510) 4 şiir, Adlî (ö. 1512) 2 şiir, Mesîhî (ö. 1512'den sonra) 1 şiir, Mihrî Hatun (ö. 1512'den sonra) 1 şiir, Tacizade (ö. 1515) 4 şiir.

14. ve 15. yüzyıl şairleri ve "yok" redifli şiirlerinde kullandıkları kafiye ve redifler aşağıdaki gibidir. Tabloda tek bir şiirde görülen kafiyelere nazire özelliği göstermeyeceği için yer verilmemiş, birden fazla kez kullanılan şiir kafiyeleri parantez içinde gösterilmiştir. Böylece aynı redifle yazılan şiirlerin hangilerinin nazire olarak değerlendirilebileceği daha anlaşılır hâle getirilmiştir.

Tablo 1
"Yok" redifli şiirler

Şairler	**+(kafiye) redif**			
	+(â)sı yok	**+(âr) yok**	**+ı yok**	**+(âr)um yok**
Ahmed Yesevi	+(â)sı yok		+(ân)ı yok	
Kadı Burhaneddin (ö. 1398)	+(â)sı yoh			
Nesimî (ö. 1404)	+(â)sı yoh			
Ahmedî (ö. 1412)	+(â)sı yoh			
Şeyhî (ö. 1427'den sonra)	+(â)sı yok			
Leâlî (ö. 1451-1481)		+(âr) yok	+(âr)ı yok	+(âr)um yok
Kâsımî (ö. 1464'ten sonra)			+(âr)ı yok	

Kişverî (ö. 1478-1490)	+(â)sı yok		+(ân)ı yok	
Hakiki (ö. 1488)	+(â)sı yok			
Ahmed Paşa (ö. 1497)	+(â)sı yok	+(âr) yok	+(âr)ı yok	
Serâyî (ö. 1498'den sonra)	+(â)sı yok			
Nevâyî (ö. 1501)		+(âr) yok		
Hüseyin Baykara (ö. 1506)			+(âr)ı yok +(âm)ı yok	
Şeyban Han (ö. 1510)			+(ân)ı yok +(âm)ı yok	
Mihrî (ö. 1512'den sonra)	+(â)sı yok			
Tacizade (ö. 1515)		+(âr) yok		+(âr)um yok

Tabloda görüldüğü üzere "yok" redifli şiirler içerisinde en çok tercih edilen kafiye ve redif, 10 şairin kullandığı "+(â)sı yok"tur. Onu 4'er şair tarafından kullanılan "+(âr) yok" ve "+(âr)ı yok" şekli takip etmektedir. Çalışmada Ahmedî, Nesimî ve Şeyhî'nin "+(â)sı yok" redifli şiirleri üzerinden bir nazire zinciri oluşturulmaya çalışıldığı için tablodaki "+(â)sı yok" redifli şiirler vezin ve eda bakımından incelenecektir. Böylece hem zemin şiir hem de nazire zinciri ortaya çıkmış olacaktır.

"+(â)sı yok" Redifli Şiirlerin "Zemin"i

Tablo 1'e göre "+(â)sı yok" redifli şiir yazan şairler sırasıyla Ahmed Yesevî, Kadı Burhaneddin, Nesimî, Ahmedî, Şeyhî, Kişverî, Hakîkî, Ahmed Paşa, Serâyî ve Mihrî Hatun'dur. Kronolojik olarak "+(â)sı yok" redifi ilk olarak Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet*'inde görülmektedir. *Dîvân-ı Hikmet*'te dörtlükler hâlinde görülen bu redif, abcb dddb cccb şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Hâcet ermes ışk derdige devâ sormak
Veyran etip ketken ermiş dev**âsı yok**
Canıñ kıynap yaşıñ akıb huşıñ ketip
Işk derdidin dostlar kattığ bel**âsı yok**

Her kim küyer canga alar ışknı odın
Cânı küyse azâsıdın çıkar tütün
Bağrı anı sâdpâredür yoktur bütün
Halkga zâhir körünüp turgan yar**ası yok** (Rıdvanoğlu 430-32)

Metnin ilk iki dörtlüğü Nesimî'nin şiiriyle benzer bir görüntü sergiliyorsa da eserin hece ölçüsüyle yazılmış olması, Ahmed Yesevî'nin bu hikmetini "+(â)sı yok" redifli şiirlerin zemin şiiri olarak görülemeyeceğinin en açık kanıtıdır. Zira Ahmed Yesevî dışındaki bütün şairler "+(â)sı yok" redifli şiiri aruz ölçüsü ve beyitler hâlinde yazmıştır. Ahmed Yesevî ile benzer edada şiirleri olan Yunus Emre'nin bu redifle şiir yazmamış olması (Tavukçu; Tatcı) da Ahmed Yesevî'nin, bu redifin zemin şiirinin şairi olmadığını desteklemektedir.

Şairlerin ölüm tarihlerine göre kronolojik olarak Kadı Burhaneddin (ö. 1398), Nesimî (ö. 1404), Ahmedî (ö. 1412) ve Şeyhî (ö. 1429'dan sonra) şeklinde sıralanmaktadırlar. Fakat sadece kronolojik sıralama, zemin şiirin tespitini zorlaştırmaktadır. Örneğin Kadı Burhaneddin 1398'de vefat etmiştir fakat 1398 ile 1412 arasında çok fazla bir zaman farkı yoktur. Nesimî ve Ahmedî arasındaki zaman farkı ise çok daha kısadır. Yine Şeyhî, Ahmedî'nin öğrencisidir. Fakat bir şair, kendisinden yaşça büyük veya küçük bir şairin şiirini tanzir edebilir. "+(â)sı yok" redifli şiir yazan başka bir şair de Şeyhî'den sonra vefat tarihi 1478-90 arası olduğu kabul edilen Kişverî'dir. Dolayısıyla "+(â)sı yok" redifli şiirlerin zemin şiiri; Kadı Burhaneddin, Ahmedî, Nesimî ve Şeyhî'nin şiirlerinde aranmalıdır. Bunu yaparken de şairlerin yaşadığı tarihin yanı sıra, mecmualardaki yerlerine de değinilmelidir. Nazire yazan şairlerin hangi muhitte yoğunlaştığı bilgisi de yine "+(â)sı yok" redifli şiirin etki sahasını açıklayacağı için göz önünde bulundurulmalıdır.

Kronolojik sıraya göre 14. yüzyılın ilk şairi olan Kadı Burhaneddin, "yok" redifli 8 şiir yazmıştır. Fakat bunlardan sadece 1'i "+(â)sı yok" rediflidir ve içlerinde çalışmaya konu olan şiirlere benzer bir eda taşıyan tek şiir budur. Şiir şöyle başlamaktadır:

Gel gel ki senden özge bu derd*üñ* şif*âsı yoh*
Derdüm dahı yoğ ise bu 'ayş*uñ* saf*âsı yoh*

Bu az 'ömürde kılma bize hecr ile cefâ
Kılgıl vefâ ki işbu cihân*uñ* vef*âsı yoh* (Ergin 341)

Kadı Burhaneddin'in bu şiiri *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Bu vezin Nesimî'nin "+(â)sı yok" redifli şiiri ile aynıdır. Ayrıca Nesimî'nin şu beyti ile Kadı Burhaneddin'in ilk beyti arasında söylem ve mana bakımından da bir benzerlik göze çarpmaktadır:

Gel gel berü ki savm ü salât*üñ* kazâsı var
Sensüz geçen zamân-ı hayât*uñ* kaz*âsı yoh* (Ayan 223)

Aynı vezin ve redifle yazılan bu iki şiirde redifteki "+sı" iyelik ekinin ait olduğu "+un" ilgi ekinin de aynı düzen ile kullanılması, doğrudan bir benzerlik hissi vermektedir. Buna "gel gel ki" şeklinde bir yapının da – üstelik beyit başında – varlığı ilave edildiğinde iki şiir arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Mana bakımından ise her iki beyitte de sevgilinin merkeze alındığı ve sevgilinin olmayışı durumunda hayatın hiçbir öneminin kalmayacağı bir hâl anlatıldığı için nazirede gereken tüm unsurların bulunduğu bir örnekle karşılaşılmaktadır. Fakat hangi şiirin zemin şiir olduğuna karar vermek, bu aşamada güçtür. Hem Ahmedî ve Şeyhî de aynı vezin, kafiye ve redifle benzer bir şiir yazmıştır hem de Kadı Burhaneddin kronolojik olarak önde olsa da bir şair olarak Anadolu'daki diğer şairleri etkilediğine dair bir bilgimiz yoktur. Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'inde de kendisine yer verilmemiştir (Canpolat; Durkaya). Nitekim şiirleri, Ahmedî ve Nesimî ile kıyaslanınca biraz zayıf kalmaktadır.

Ahmedî ve Şeyhî'nin aynı redifli şiirine bakılacak olursa Nesimî'nin şiiriyle şöyle bir benzerlik göze çarpmaktadır:

Ahmedî'den:

Gel gel ki senden ayru bu 'ayş*uñ* saf*âsı yoh*
Hoş görelüm bu 'ömri ki dehr*üñ* vef*âsı yoh*

…

'Işkuñ yolunda menzile nicesi iriser
Ol kim belâ vü mihnete sabr u rız*âsı yoh*

…

Ma'şûka vaslını dileyen cevre sabr ide
Dünyîde râhat ola mı ki an*uñ* 'an*âsı yoh* (Akdoğan 279-80)

Nesimî'den:

Gerçek hadîs imiş bu hûb*uñ* vef*âsı yoh*
Kim sevdi hûbu kim dedi hûb*uñ* cef*âsı yoh*

Aşkın belâsı yok diyüben aşka düşme var
Kim âşık oldu kim dedi aşk*uñ* bel*âsı yoh*

Anun ki hacc-ı ekberi ey cân sen olmadun
Beytü'l-harâma varmamış an*uñ* saf*âsı yoh*

…

Gel gel berü ki savm ü salâtüñ kazâsı var
Sensüz geçen zamân-ı hayât*uñ* kaz*âsı yoh* (Ayan 223)

Şeyhî'den:

Kangı dimâg içinde ki 'ışk*uñ* hev*âsı yok*
Biñ hacc iderse Merve hakıçün Saf*âsı yok*

Dilber cemâli Ka'besini kılmayan tavâf
Yüz nûr görse gözlerin*üñ* rûşen*âsı yok*

Fi'l-cümle uş vefâ hareminde mücâvirem
Bîgâne gönlümüñ dahı hîç âşin*âsı yok* (Biltekin, *Şeyhî (Hekim Sinan)* 137-38)

Bu şiirlerin hepsi *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* vezniyle, "â" kafiyesi ve "+sı yok/h" redifiyle yazılmıştır. Vezin, kafiye ve redif bakımından aynı özellikte olmaları, hemen bir nazire hissi uyandırmaktadır. Nazirenin bir diğer özelliği olan eda ve söyleyişe bakıldığında da yine bazı benzer hususiyetler göze çarpmaktadır. Örneğin Ahmedî'nin şiirindeki "Gel gel ki" ifadesiyle Nesimî'nin şiirindeki "Gel gel berü ki" ifadesi, aynı vezin ve redifle yazılmış iki şiirin üslup itibariyle de benzer olduğunu göstermektedir. Yine Ahmedî'nin ilk beytindeki "safâ" ve "vefâ" kelimelerinin kullanımıyla Nesimî'nin ilk beytindeki "vefâ" ve "cefâ" kelimelerinin kullanımı benzerlik arz etmektedir. Öyle ki bu iki beytin asıl farkı, beytin manasındadır. Ahmedî, beytin merkezine sevgiliye hasretle geçen dünya hayatını, yani sevgiliden ayrı geçen zamanı koyarken Nesimî vefâ ve cefânın sevgili üzerinden nasıl tanımlandığını tezatlı bir şekilde işler. Ona göre sevgili, vefasız ve cefakârdır. Yine Ahmedî de Nesimî de aşkın bela ile olan ilişkisinde hemfikirdir. İkisi de ikinci beyitte aşkın belasını ele alır. Ahmedî, aşkın belasına razı olmayanın hedefine ulaşamayacağından bahsederken Nesimî yine tezat yaparak aşkın belasının olmadığını sananlara, aşkın belası vardır fakat âşıklara o hâl bela gibi gelmez diye bir açıklama yapar.

Ahmedî'nin şiiri, Nesimî'ninkine nazaran mana bakımından daha sadedir. Yani Ahmedî, bütün gazeli aşkın kişiye nasıl hissettirdiği üzerine kurgulamış

ve bu yolda okuyucuya/taliplere tavsiyelerde bulunmuştur. Fakat Nesimî, gazelinde çok daha geniş bir perspektif sunmaktadır:

Anuñ ki hacc-ı ekberi ey cân sen olmaduñ
Beytü'l-harâma varmamış anuñ safâsı yoh

Bu beyitte hac kavramı etrafında sevgilinin anlamı ve değerinden bahsedilmekteyken, şu beytinde sevgilinin "âdem" oluşu hasebiyle yaratılmışların en üstünü olduğuna ve ona secde etmeyenlerin bu bağlamda şeytan mesabesinde olduğuna değinir:

Şeytândur ol ki sûretüñe kılmadı sücûd
Düştü bu renc ü derde kim anuñ devâsı yoh

Şeyhî'nin şiiri ise Ahmedî'den ziyade Nesimî'nin şiirine yakındır. Özellikle "Merve", "Safa" ve "Kâbe" gibi kelimelerle hac kavramı etrafında kurulan beyitler Nesimî'nin şiirini andırmaktadır. Nitekim Şeyhî'nin şiiri, Nesimî'nin "Hansı gönül içinde ki aşkuñ hevâsı yoh" mısrasıyla başlayan şiiri ile aynı şiir olduklarını düşündürecek kadar benzerlik göstermektedir. Makalesinde delilleriyle ortaya koyduğu bu durum, Fettah Kuzu'yu; Nesimî ve Şeyhî arasında bir nazire meselesi değil bir şiir karışıklığı olduğu düşüncesine götürmüştür. Şeyhî ve Ahmed-i Dâî'nin divanlarında 17 ortak şiirin bulunması (Kuzu 1066) gerçeğini dile getiren Kuzu, bu iki şairden hangisinin diğerine nazire yazmış olacağına dair bir hüküm vermemiş fakat "yok" redifli şiirin, nazire değil müstensihlerden kaynaklı bir hata olarak iki farklı şaire ait gösterilen tek bir şiir olduğuna kanaat getirmiştir (Kuzu 1070). Kuzu'nun bu kanaati, "Hansı gönül içinde ki aşkuñ hevâsı yoh" mısrasıyla başlayan şiir için kabul edilebilir. Fakat Nesimî'nin aynı redifle yazdığı "Gerçek hadîs imiş bu ki hûbuñ vefâsı yoh" mısrasıyla başlayan diğer gazeline yer verilmemiş, tek bir gazelin durumu anlatılmıştır. Dolayısıyla Nesimî ile Şeyhî arasındaki bağı açıklamak için Ahmedî'yi de değerlendirmek gerekmektedir.

Nesimî, Şeyhî ve Ahmedî arasındaki nazire ilişkisini değerlendirebilmek için başka kanıtlara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda akla Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'i gelmektedir. Kendi döneminin öne çıkan şairlerini göstermesi bakımından önemli bir kaynak niteliği taşıyan *Mecmû'atü'n-Nezâir*'e Nesimî, Şeyhî ve Ahmedî arasındaki ilişkiyi anlamak için başvurulabilir. Bunun yanı sıra şairlerin o günkü sosyal durumu, toplumdaki

yeri ve saygınlığı gibi durumlar da hangi şairin hangisinden etkilenmiş olabileceği hakkında fikir sunacaktır.

Kaynak Olarak Mecmû'atü'n-Nezâir

Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'i 1437 tarihinde derlendiği için çalışmaya konu olan problemin çözümü hususunda önemli bir kaynaktır. Nitekim Mehmet Fatih Köksal bu eserin "Nesîmî, Ahmedî, Şeyhî gibi klâsik şiirimizin ilk ustaları olarak bilinen şairlerin nasıl bir şiir ikliminde yetiştikleri, etkilendikleri ve etkiledikleri şairler bakımından önemli izler taşıdığı" (Köksal, *Sana Benzer* 67) görüşündedir.

Mecmû'atü'n-Nezâir'de Ahmedî, Nesimî ve Şeyhî zemin şiir şairi olarak yer almaktadır. Bu üç şair içerisinde en fazla Ahmedî'nin zemin şiiri vardır. Ahmedî'nin 15 şiirinin zemin şiir olarak yer aldığı eserde (Canpolat 53, 67, 81, 90, 98, 109, 115, 131, 135, 142, 157, 158, 160, 201, 246), kendisine en fazla nazire yazılan şair olarak Ahmedî öne çıkmaktadır. Ahmedî'yi 5 zemin şiirle Nesimî takip eder (Canpolat 171, 194, 207, 220, 244). Şeyhî de eserde 5 zemin şiirle yer almaktadır (Canpolat 78, 137, 211, 236, 248) fakat şiirlerine yazılan nazire sayısı Nesimî kadar çok değildir. Nesimî'nin her şiirine en az 5 nazire yazıldığı hâlde Şeyhî'nin zemin şiirlerine bazen 1 bazen 2 nazire yazıldığı görülmektedir. Bu durumun, Nesimî'nin Şeyhî'den daha çok beğenildiğini göstermeyeceği kanaatindeyiz. Kanımızca bunun sebebi, Şeyhî'nin Ömer bin Mezid'e tarih olarak daha yakın olmasıdır.

Mecmû'atü'n-Nezâir üzerinden Ahmedî, Nesimî ve Şeyhî arasında hangisinin "+(â)sı yok" redifli zemin şiirin şairi olduğunu anlamak için bir de bu şairlerin birbirlerine nazire yazıp yazmadıklarına bakmak gerekmektedir. *Mecmû'atü'n-Nezâir*'de bu üç şairden şiiri en fazla tanzir edilen Ahmedî'dir. Nesimî ve Şeyhî Ahmedî'nin 4 şiirine nazire yazmıştır (Canpolat 53, 68-69, 87-88, 94, 109, 115, 143, 160). Fakat Ahmedî bu iki şaire de nazire yazmamıştır. *Mecmû'atü'n-Nezâir*'de Ahmedî'nin sadece Ahmed-i Dâî'ye ve Mevlana Ahmedî'ye nazire yazdığı görülmektedir (Canpolat 31, 40). Buradan anlaşıldığı kadarıyla *Mecmû'atü'n-Nezâir*'e göre 15. yüzyılın ilk yarısında Ahmedî; Nesimî ve Şeyhî'den üstün ve öndedir. Şu hâlde "+(â)sı yok" redifli zemin şiirin şairi Ahmedî olmalıdır.

Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'inden yaklaşık bir yüzyıl sonra tamamlanan Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir*'i; Ahmedî, Nesimî ve

Şeyhî'nin edebî etkisinin nazire mecmuaları üzerinden nasıl göründüğünü anlamaya yardımcı olacak bir diğer eserdir. 1524'te tamamlanan eser, çalışmanın kapsamı dışındaki bir yüzyılda yazılmışsa da içeriği 15. yüzyılın tamamını kapsadığı için Ahmedî, Nesimî ve Şeyhî arasındaki ilişkiyi daha da netleştirecektir.[1] Buna göre Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-Nezâir*'inde en çok zemin şiiri olan şairler sırasıyla 51 şiirle Ahmed Paşa, 42 şiirle Necatî ve 27 şiirle Şeyhî'dir. En çok tanzir edilen zemin şiirler ise sırasıyla 1035 şiirle Ahmed Paşa, 437 şiirle Necatî, 359 şiirle Şeyhî, 310 şiirle Ulvî, 299 nazireyle Nizamî, 249 şiirle Ahmedî, 226 şiirle Nesimî ve diğer şairler şeklinde devam etmektedir (Köksal, *Edirneli Nazmi* 27). Bu sıralamaya göre Ahmedî, 15. yüzyıldaki popülaritesini 16. yüzyılda devam ettirememiş ve yerini Ahmed Paşa'ya bırakmış gibidir. Ömer bin Mezid'in mecmuasında Ahmedî'nin ve Nesimî'nin gerisinde kalmış gibi görünen Şeyhî'nin, yaklaşık bir yüzyıl sonra Edirneli Nazmî'nin eserinde şiiri en çok tanzir edilen üç şairden biri olması ve Ahmedî ile Nesimî'nin önüne geçmesi, Ömer bin Mezid'in mecmuasındaki yerine dair yukarıda belirtilen kanaati desteklemektedir. Bununla birlikte Ahmedî'nin hem 14. yüzyılda hem de 15. yüzyılda şiiri en çok tanzir edilenler arasında yer alması ve Anadolu coğrafyasında yazılan mecmualarda Nesimî'den daha çok tanzir edilmesi, "yok" redifli şiirlerin zemin şiirinin Ahmedî'ye ait olabileceği düşüncesini güçlendirmektedir.

Şairlerin Toplumdaki Yeri ve Birbirleriyle Etkileşimleri

"+(â)sı yok" redifli zemin şiirin şairini tespit edebilmek için şairlerin birbirleriyle bir münasebetleri olup olmadığına da bakmak gerekmektedir. Birbirini tanıyan, yakın veya uzak iletişimde bulunmuş, görüşmüş şairlerin birbirlerini etkileyebilecekleri gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bağlamda akla ilk gelen bilgi; Ahmedî'nin, Şeyhî'nin hocası olduğudur (Biltekin, "Şeyhî" 81). Ahmedî'nin kendi zamanında çok itibar görmesi, hem Germiyanoğulları hem Osmanlılar tarafından kendisine değer verilmesi (Kut 165) gibi hususlar düşünüldüğünde Şeyhî'nin onun ardında olması anlaşılır ve gayet makuldür.[2] Fakat Ahmedî ve Nesimî'den hangisinin diğerine nazire yazdığını anlamak, kronolojik olarak çok zordur. Çünkü vefat tarihleri arasında çok kısa bir süre vardır. Doğum tarihlerine dair de net bir bilgi yoktur. Bununla birlikte Nesimî'nin 1370 yılında doğduğu rivayeti (Usluer IV) ve Ahmedî'nin doğum tarihinin 1335 olma ihtimali (Kut 165) söz konusudur. Bu ihtimaller ışığında Ahmedî'nin Nesimî'den yaşça büyük

olduğu anlaşılmaktadır. Yaş itibariyle Ahmedî daha olgun bir şair olarak Nesimî'yi etkilemiş olabilir. Bir şair kendisinden yaşça küçük birinin şiirini tanzir edebilirse de Ahmedî'nin Nesimî'ye nazire yazma ihtimali prestij ve itibar bakımından oldukça düşüktür. Nitekim Ahmedî, kendi zamanında hem Germiyanoğulları içerisinde hem Osmanoğulları içerisinde itibar görmüştür. Fakat Nesimî, Timurlulara isyan eden ve isyanı kanlı bir şekilde bastırılan Hurufîliğin bir müridi ve daha sonra şeyhi olarak Timurlulardan ayrılıp Anadolu'ya gelmiş, Anadolu'da kabul görmediği için Bağdat'a gitmiş ve orada yaydığı düşüncelerden dolayı idam edilmiştir (Usluer VI-IX). Ahmedî'nin böyle bir kimseyi tanzir ederek kendi itibarını zedeleyebilecek bir harekette bulunmayacağı akla daha uygundur. Nitekim mecmualardaki durum da şairler hakkındaki bu tahmini desteklemektedir.

Ahmedî ve Şeyhî arasındaki hoca-talebe ilişkisi, Şeyhî'nin Ahmedî'yi tanzir ettiğini düşündürmekteyse de Şeyhî'nin şiiri, mana itibariyle Ahmedî'den ziyade Nesimî'ye yakındır. Kuzu'nun makalesinde de belirttiği gibi neredeyse aynı şiirin her iki divanda da yer alması, "yok" redifli şiirler bağlamında Şeyhî ve Nesimî arasındaki nazire ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Fakat Şeyhî ve Nesimî'nin şiirleri iki ayrı şiir olarak kabul edilecek olursa akla şöyle bir soru gelmektedir: Şeyhî, hocası Ahmedî'nin değil de Nesimî'nin şiirini mi tanzir etmiştir? Öyleyse Nesimî'nin şiiri bir zemin şiir olarak düşünülebilir mi? Bu soruların cevabı M. Fatih Köksal'ın zemin şiir ve vasıta/model şiir açıklamalarıyla verilebilir. Köksal'a göre vasıta veya model şiir; bir şairin, zemin şiiri değil de zemin şiire nazire yazan bir başka şairin şiirini tanzir etmesidir (Köksal, *Sana Benzer* 76-77; Köksal, "Berlin Devlet Kütüphanesi'nde" 50). Tanıma göre Ahmedî'nin şiiri zemin şiir kabul edilirse Nesimî'nin şiiri, vasıta/model şiir olmaktadır. Bu da bir nazirenin, zemin şiirini geçtiği ve kendisinden sonrakileri etkileyen bir özellik kazandığını göstermiş olacaktır.

Muhit Olarak Bursa ve Bayramilik

"+(â)sı yok" redifli şiir yazan şairlerin hayatlarına bakıldığında Bursa şehri göze çarpmaktadır. Şairlerden Ahmedî, Şeyhî ve Ahmed Paşa Bursa'da bulunmuştur. Ahmedî'nin Osmanlının fetret dönemi şehzadesi Emir Süleyman Çelebi (ö. 1411) ile çok yakın olduğu, birçok eğlence meclisinde bir arada oldukları bilinmektedir. Nitekim Ahmedî *Cemşîd u Hurşîd* ile *İskendernâme*'sini ona sunmuştur (Kayapınar 84). Şeyhî'nin de Osmanlı

ile ilk teması, Emir Süleyman Çelebi zamanındadır (Biltekin, "Şeyhî" 81). Yine 15. yüzyılın önemli şairlerinden Ahmed Paşa, II. Bayezid döneminde, ömrünün son 15 yılını Bursa'da geçirmiştir.

Aynı dönemde Bursa muhitinde adı geçen diğer isim Yusuf Hakikî'dir. Somuncu Baba'nın oğlu olan Hakikî de "+(â)sı yok" redifli şiir yazmıştır. Babası ile birlikte bir müddet Bursa'da kaldığı söylenir (Boz 11). Yine kaynaklarda Nesimî'nin Bursa'da Şeyhî ile görüştüğü nakledilir (Biltekin, "Şeyhî" 81). Buna göre "+(â)sı yok" redifli şiir yazan 8 şairin 5'i Bursa ile irtibatlıdır. Fakat bu durum sadece Bursa'da bulunmuş olmakla alakalı değildir. Bu 5 şairden Şeyhî, Hakikî ve Nesimî arasında; Bayramilik tarikatı etrafında oluşan bir bağ daha vardır. Kanaatimize göre Nesimî ve Şeyhî arasındaki ilişkiyi açıklayacak önemli ortaklıklardan biri Bayrami tarikatıdır.

Nesimî'nin Anadolu'ya geldiğinde Hacı Bayram-ı Velî'yi ziyaret ettiği, ona intisap etmek istediği fakat Hurufilikle ilgili fikirleri yüzünden kabul edilmediği ileri sürülmüştür (Bilgin 3). Ayrıca Şeyhî ile Bursa'da görüştüğü rivayet edilmektedir. Şeyhî'nin, Hacı Bayram-ı Velî'nin müridi olduğu, hatta Şeyhî mahlasını Hacı Bayram-ı Velî'ye olan manevi aidiyetini ifade etmek için aldığı bilinmektedir (Olgun 6). Yusuf Hakikî ise babasının dervişi ve halifesi olan Hacı Bayram-ı Velî'nin müridiдir. Seyr ü sülukunu Ankara'da tamamladığı, halife olduktan sonra Aksaray'a döndüğü nakledilir (Boz 11). Bu durumda "+(â)sı yok" redifli şiir yazan Nesimî, Şeyhî ve Hakikî ile Bayramilik etrafında başka bir muhit oluşmaktadır.

Şairlerin Bursa ve Bayramilik etrafında oluşturdukları muhitlere bakıldığında da yine Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'inde olduğu gibi Ahmedî'nin daha temelde bir yerde olduğu anlaşılmaktadır. Hem mecmualara hem de hayatlarına bakıldığında Ahmedî'nin Nesimî'den önde olması "yok" redifli şiirlerin zemin şiirinin Ahmedî'ye ait olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Eldeki veriler, bizi bu sonuca götürmektedir. "Hansı gönül içinde ki aşkuñ hevâsı yoh" mısrasıyla başlayan şiirin, Şeyhî'ye mi yoksa Nesimî'ye mi ait olduğu ya da bu iki şiirin aslında tek bir şiir mi olduğu hususu kesinlik kazanmamış olsa da Şeyhî ve Nesimî arasındaki ilişki; Bursa'da görüşmüş olmaları ve Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap etmeleri (veya intisap etme isteği), aralarında bir nazire ilişkisinden daha fazlası olduğu izlenimi vermektedir. Fakat şiirin aynı şiir değil de nazire olduğu kabul edilecek olursa Şeyhî'nin Nesimî'ye nazire yazdığını düşünmek daha isabetli olacaktır. Çünkü hem

Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'inde Şeyhî'nin Nesimî'nin bir gazeline naziresi yer almaktadır (Canpolat 183) hem de Edirneli Nazmî *Mecma'u'n-Nezâir*'inde Ahmedî ve Nesimî'nin şiirlerinin ikisini de zemin şiir olarak değerlendirdiği hâlde Şeyhî'nin şiirini onlardan birine nazire olarak ele almıştır (Köksal, *Edirneli Nazmi* 182-83). Bu da "yok" redifli şiirlerin zemin ve nazire zincirini oluştururken Ahmedî'yi zemin şiirin şairi; Nesimî'yi de ilk nazire şairi olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatında nazire, klasik dönemdeki edebî zevkin ve şairler arasında nasıl bir şiir dolaşımı olduğunun takip edilebilmesine olanak tanıyan önemli bir gelenektir. Beğenilen bir redif veya kafiyenin pek çok şairin elinde yeniden üretilerek zenginleşmesi, şiiri ilk defa ortaya koyan şair için bir prestij unsurudur. Bu çalışmada da Klasik Türk edebiyatının ilk yüzyıllarında birçok şairin elinde yeniden üretildiği görülen "yok" redifli şiirler incelenerek bunların zemin şiirinin hangi şaire ait olduğu hususuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Şimdiye kadar literatürde "yok" redifli şiirler, Nesimî ve Şeyhî ekseninde ele alınmıştır. Bu çalışma ile ilgili bağlamda Nesimî ve Şeyhî'nin yanı sıra Ahmedî üzerinde durulmuştur. Varılan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Ömer bin Mezid'in *Mecmû'atü'n-Nezâir*'inde şiiri en çok tanzir edilen şair Ahmedî'dir. Üstelik hem Nesimî hem de Şeyhî, Ahmedî'nin birçok şiirini tanzir etmiştir. Fakat Ahmedî'nin, Şeyhî'nin bir şiirini tanzir ettiği bilinmekle beraber Nesimî'nin herhangi bir şiirini tanzir etmediği görülmüştür. Bu da "yok" redifli şiirin zemin şiirinin Ahmedî'ye ait olduğunu güçlendiren diğer hususlardandır. Ayrıca Ahmedî, hem kronolojik olarak Nesimî ve Şeyhî'den daha öndedir hem de Şeyhî'nin hocasıdır. Üstelik kendi döneminde hem Germiyanoğulları hem de Osmanoğulları tarafından oldukça ilgi gösterilmiş itibarlı bir şairdir. Nesimî ise Hurufiliği nedeniyle Timurlulara isyan etmiş, devletini terk etmiş, geldiği Anadolu'da kabul görmemiş, bu yüzden Bağdat'a gitmiş ve orada idam edilmiştir. Mecmuadaki verilerden ve şairlerin toplumdaki konumlarından hareketle "yok" redifli zemin şiirin şairinin Ahmedî olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri de 15. yüzyılda yazılan "yok" redifli şiirlerin Bursa'da ve Bayramilik tarikatı etrafında yoğunlaşmasıdır.

"+(â)sı yok" redifli şiir yazan 8 şairin 5'i Bursa'da bulunmuştur. Bunlardan Nesimî ve Şeyhî'nin Bursa'da görüştüğüne dair rivayetler de vardır. "+(â)sı yok" redifli şiir yazan şairlerin bir başka ortak noktası Bayramilik tarikatıyla olan temaslarıdır. Şeyhî, Hacı Bayram-ı Velî'nin halifesidir. Nesimî'nin de Anadolu'ya geldiğinde Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap etmek istediği fakat kabul edilmediği bilinmektedir. Yüzyılın sonlarına doğru aynı kafiye ve redifle şiir yazan Yusuf Hakikî de Bayramî mürirididir. Özellikle Nesimî ve Şeyhî arasındaki ilişkinin, bu hususla birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklamalar

1 Ahmedî ve Nesimî'nin benzer şiirleri arasında hangisinin hangisine nazire yazdığına karar vermek, klasik dönem yazarlarını da zor durumda bırakmıştır. Bu durumu "Bazı zemin şiirler iki şaire birden ait olarak gösterilmiştir ki, bu durum muhtemelen derleyicinin ilk defa o zemindeki şiiri hangi şairin yazdığından emin olamayışından kaynaklanmıştır. Bu belirsizliğin özellikle Ahmedî ile Nesimî arasında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir." (Köksal, *Edirneli Nazmi* 27) diyerek ifade eden Köksal, Ahmedî ve Nesimî'nin zemin şiirlerine karar vermenin Edirneli Nazmî'yi de zorlamış olabileceğini aktarmaktadır. Hem Ahmedî hem Nesimî'nin zemin şiir olarak gösterildiği örnek için bk. (Köksal, *Edirneli Nazmi* 182-83).

2 Aslında Ahmedî'nin, öğrencisi olmasına rağmen Şeyhî'ye nazireler yazdığı bilinmektedir (Köksal, *Sana Benzer* 80). Fakat Şeyhî'nin şiiriyle Nesimî'nin şiiri arasındaki aşırı benzerlik, Şeyhî'nin "yok" redifli şiirine karşı şüphe uyandırdığı için burada bu ihtimal üzerinden bir değerlendirme yapılmamıştır.

Kaynaklar

Akdoğan, Yaşar. *Ahmedî, Dîvân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78357/ahmedi-divani.html. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2024.

Ayan, Hüseyin. *Nesimî*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.

Bilgin, A. Azmi. "Nesîmî." *İslam Ansiklopedisi*, 33. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, ss. 3-5.

Biltekin, Halit. "Şeyhî." *İslam Ansiklopedisi*, 39. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, ss. 80-82.

Biltekin, Halit. *Şeyhî (Hekim Sinan), Şeyhî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, 2018, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215511/seyhi-divani.html.

Boz, Erdoğan. "Yûsuf Hakîkî." *İslam Ansiklopedisi*, 44. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, ss. 10-11.

Canpolat, Mustafa. *Ömer bin Mezîd, Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.

Durkaya, Hayriye. *Mecmuatü'n-Nezair'in Yeni Bir Nüshası*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, 2011.

Ergin, Muharrem. *Kadı Burhaneddin Divanı*. Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980.

Gümüş, Kudret Safa. "Nesîmî ve Şeyhî'nin 'Yok' Redifli Gazellerine Mukayeseli Bir Bakış." *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi,* no. 23, 2020, ss. 236-52.

Kayapınar, Levent. "Süleyman Çelebi, Emîr." *İslam Ansiklopedisi*, 38. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, ss. 82-85.

Köksal, M. Fatih. "Berlin Devlet Kütüphanesi'nde XVI. Yüzyılda Derlenmiş Kıymetli Bir Mecmua: 'Mecmû'a-i Neẓâyir'." *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, no. 1, 2020, ss. 49-71.

Köksal, M. Fatih. *Edirneli Nazmi, Mecma'u'n-Neza'ir*. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, 2017, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195954/mecmaun-nezair-edirneli-nazmi.html.

Köksal, M. Fatih. *Sana Benzer Güzel Olmaz, Divan Şiirinde Nazire*. Akçağ Yayınları, 2006.

Kut, Günay. "Ahmedî." *İslam Ansiklopedisi*, 2. cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, ss. 165-67.

Kuzu, Fettah. "İki Şair, Bir Şiir: Nesîmî ve Şeyhî Dîvânlarında Yer Alan '-Sı Yoh/-Sı Yok' Redifli Gazel(Ler) Üzerine Bir Değerlendirme." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 33, 2023, ss. 1063-71.

Olgun, Tahir. *Germiyanlı Şeyhî ve Harnâme'si*. Yeşilgiresun Matbaası, 1949.

Rıdvanoğlu, Ahmet Eğilmez. *Ahmed Yesevi, Divân-ı Hikmet*. Sağlam Yayınevi, 2016.

Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre, Dîvân-ı İlâhiyât*. H Yayınları, 2014.

Tavukçu, Orhan Kemal. *Yûnus Emre ve Dîvân'ı*. Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022.

Usluer, Fatih. *Seyyid Nesimi, Hakikatlere Giriş [Mukaddimetü'l-Hakâyık]*. Revak Kitabevi, 2017.